

Ekonomické slobody v Európskej únii po vytvorení jednotného trhu

Beata LIPKOVÁ*

Economic Freedoms in the European Union after the Creation of Single Market

Abstract

Single market is the basic pillar of the EU's economic integration. Its functioning influences Union's economic growth and its global macroeconomic performance. Article analyzes current state of market integration resulting from economic freedoms of common market – free movement of goods, persons, services, and capital. Key areas where economic protectionism of the EU member states persists are in focus. Even though goods and financial markets were already integrated to a large extent, services, labor, and public procurement markets are still national in character. Macro- and microeconomic effects of the creation of single market are also constituent part of the analysis.

Keywords: *economic integration, single market, free movement of goods, services, workers and capital*

JEL Classification: F15, H71, J61

Úvod

Vytvorením Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS, 1958) prijali zakladajúce členské štáty ambiciózný cieľ ekonomickej integrácie – vytvorenie jednotného vnútorného trhu, na ktorom budú zabezpečené ekonomické slobody – voľný pohyb tovaru, služieb, osôb a kapitálu. Po vytvorení colnej únie (1968), ktorá sa stala základom integrácie tovarových trhov zavedením voľného pohybu tovaru, však ekonomická integrácia nepokročila v oblastiach spojených so zavedením ďalších ekonomických slobôd. Prijatie programu dokončenia jednotného

* Beata LIPKOVÁ, Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5; e-mail: beata.lipkova@euba.sk

trhu v polovici 80. rokov 20. storočia súviselo s celkovým zlepšením ekonomického prostredia Spoločenstva, ako aj ambíciou prejsť do vyššieho štádia ekonomickej integrácie vytvorením menovej únie, ktorej základom je efektívne fungujúci jednotný trh. Program dokončenia jednotného trhu fundamentálne zmenil politiku trhovej integrácie.

Voľný pohyb ekonomických slobôd v súčasnosti zakotvuje Zmluva o fungovaní EÚ, ktorá definuje vnútorný trh ako „priestor bez vnútorných hraníc, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb tovaru, osôb, služieb a kapitálu“ (čl. 26). Podstatou zavedenia voľného pohybu tovaru je zákaz exportných a importných ciel a poplatkov s rovnocenným účinkom, ako aj kvantitatívnych obmedzení exportu a importu medzi členskými štátmi Únie. Voľný pohyb ekonomicky činných osôb sa vzťahuje na pracovníkov a samostatne zárobkovo činné osoby, ktorým prislúcha právo usadzovania. Voľný pohyb pracovníkov je založený na odstránení akejkoľvek diskriminácie pracovníkov na základe ich štátnej príslušnosti, pokiaľ ide o zamestnávanie, odmenu za prácu a iné pracovné podmienky. Zahŕňa právo uchádzať sa o ponúkané pracovné miesta a na tento účel sa voľne pohybovať na území členských štátov, pobývať na území členského štátu, kde vykonáva prácu, v súlade s legislatívou hostiteľského štátu platnou pre zamestnávanie vlastných štátnych príslušníkov, a právo zostať na území hostiteľského štátu aj po skončení zamestnania. Zároveň je zakázané obmedzovanie slobody usadzovania pre občanov jedného členského štátu na území iného členského štátu, ako aj obmedzovanie pri zriaďovaní zastúpenia, pobočiek a dcérskych spoločností na území iných členských štátov. Sloboda usadzovania zahŕňa prístup k samostatne zárobkovým činnostiam a ich výkon, zriaďovanie a riadenie podnikov za podmienok stanovených pre vlastných občanov v súlade s legislatívou krajiny usadenia.

V oblasti služieb sú zakázané obmedzenia voľného pohybu služieb pre občanov členských štátov, ktorí sú usadení v inom členskom štáte, než sa nachádza príjemca služieb. Za služby sa považujú výkony poskytované spravidla za úplatu, pričom zahŕňajú hlavne činnosti priemyselnej a obchodnej povahy, remeselné činnosti a činnosti v oblasti slobodných povolání. Poskytovateľ služby môže na jej poskytnutie dočasne vykonávať svoju činnosť v členskom štáte, kde je služba poskytovaná za rovnakých podmienok, aké sú uložené vlastným štátnym príslušníkom. Liberalizácia bankových a poisťovacích služieb sa uskutočňuje v súlade s liberalizáciou pohybu kapitálu. Voľný pohyb kapitálu je zavedený zákazom všetkých obmedzení kapitálu a platieb medzi členskými štátmi, ako aj medzi členskými štátmi a tretími krajinami. Voľný pohyb kapitálu zahŕňa priame investície vrátane investícií do nehnuteľností, usadzovanie, poskytovanie finančných služieb a prijatie cenných papierov na kapitálové trhy. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že zhodným prvkom ekonomických slobôd je odstránenie

ekonomickej ochrany medzi členskými štátmi navzájom a zákaz diskriminácie na základe štátnej príslušnosti. Konkrétne opatrenia na zavedenie ekonomických slobôd obsahujú smernice, ktoré prijíma Rada EÚ a Európsky parlament na základe legislatívnych návrhov Európskej komisie a členské štáty ich implementujú do svojich národných legislatív.

Pri charakteristike jednotného trhu vychádzame z teoretického zovšeobecnenia reálneho vývoja integračného procesu ES/EÚ, ako ho chápe D. Redor. Jednotný trh, na ktorom sú zavedené ekonomické slobody, umožňuje ekonomickým subjektom, ktoré na ňom pôsobia, zosúladiť všetky podmienky prístupu na trhy zúčastnených členských štátov (Redor, 1999, 15, kap. 1, s. 7 – 33). Súčasťou atribútov jednotného trhu je aj určitý stupeň koordinácie hospodárskych politík (predovšetkým politiky menových kurzov s cieľom zabrániť devalváciám z konkurenčných dôvodov). V tomto štádiu integrácie sa predpokladá vytvorenie rovnakých podmienok pre všetky národné trhy vrátane trhov verejného obstarávania, ako aj podmienok konkurencie vnútri ekonomík zúčastnených štátov. Súčasťou vytvorenia jednotného trhu je odstránenie fyzických bariér, predovšetkým colných kontrol, odstránenie technických bariér vyplývajúcich z rozdielnych technických, hygienických a bezpečnostných noriem a štandardov v členských štátoch, ale aj bariér prístupu iných členských štátov na trhy verejného obstarávania a odstránenie prekážok v oblasti zdaňovania (rozdielne sadzby DPH môžu byť vážnou prekážkou konkurencie, ako aj rozdiely v zdaňovaní kapitálu a úspor môžu deformovať vytvorenie jednotného kapitálového trhu).

Vybudovanie jednotného trhu vedie z pohľadu teórie ekonomickej integrácie k pozitívnym dôsledkom, ale aj k možným zlyhaniu trhu. Pozitívne dôsledky spojené s otvorením trhov by v konečnom dôsledku mali vyústiť do poklesu a konvergencie cien a posilniť konkurencieschopnosť podnikov. Na druhej strane môže vytvorenie jednotného trhu viesť k určitým negatívnym dôsledkom, ktorým musia čeliť ekonomiky členských štátov. Zostrenie konkurencie je spojené so vznikom nákladov na reštrukturalizáciu podnikov a odvetví, ktoré nie sú schopné prispôsobiť sa novým podmienkam. Vytvorenie jednotného trhu vedie k zvýšeniu závislosti medzi ekonomikami členských štátov a v tejto súvislosti sa dostáva do popredia otázka nutnej koordinácie hospodárskych politík zúčastnených štátov.

Cieľom článku je prispieť k analýze súčasného stavu trhovej integrácie vyplývajúcej zo zavedenia ekonomických slobôd na jednotnom trhu. V prvej časti sa venujeme integrácii v oblasti tovarových trhov súvisiacej so zavedením voľného pohybu tovaru, pričom analyzujeme proces odstraňovania technických a daňových bariér a poukazujeme na hlavné problémy, ktoré v tejto oblasti pretrvávajú. Súčasne poukazujeme na dôležitosť jednotného trhu pre členské štáty

z hľadiska jeho podielu na celkovom obchode Únie a definujeme hlavné mikroekonomické a makroekonomické efekty integrácie. Druhá časť článku sa zaoberá integráciou v oblasti služieb, kde poukazujeme na význam postavenia služieb v ekonomike EÚ, definujeme ich podiel na jednotnom trhu, ktorému v dôsledku pretrvávajúceho národného protekcionizmu nezodpovedá podiel služieb na cezhraničnom obchode. Trhy práce v EÚ si napriek zavedeniu voľného pohybu pracovných síl a práva usadzovania zachovávajú národný charakter, čo analyzujeme v tretej časti práce, kde poukazujeme na paradox nižšieho podielu migrujúcich pracovníkov, ktorí by mali profitovať zo zavedenia voľného pohybu osôb na jednotnom trhu, oproti migrujúcej pracovnej sile z tretích štátov, protekcionizmus pri vstupe nových členských štátov do Únie, ako aj objektívne príčiny fragmentácie trhov práce. Vo štvrtej časti sa sústreďujeme na hlavné aspekty integrácie v oblasti finančných trhov, pričom sa venujeme aktuálnym otázkam nového systému regulácie finančných trhov a poukazujeme na tendencie harmonizovať priame dane. Vzhľadom na šírku problematiky jednotného trhu si článok nekladie za cieľ komplexnú analýzu všetkých jeho aspektov.

1. Integrácia tovarových trhov po zavedení voľného pohybu tovaru

Po vzniku EHS sa v oblasti zavádzania ekonomických slobôd pozornosť sústredila v prvom rade na liberalizáciu tovarových trhov. Základom zavedenia voľného pohybu tovaru bolo odstránenie všetkých tarifných a kvantitatívnych prekážok vo vzájomnom obchode medzi členskými štátmi. Vybudovanie colnej únie (1968) zabezpečovalo voľný pohyb priemyselného tovaru a zavedenie vysoko intervencionistickej spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) stanovilo podmienky organizácie jednotného trhu s poľnohospodárskou produkciou. Rápidna eliminácia obchodných bariér bola pravdepodobne dôsledkom priaznivého makroekonomického prostredia, ktoré charakterizovali vysoké miery rastu HDP a nízke miery nezamestnanosti v členských štátoch EHS (Tsoukalis, 2005, kap. 11, s. 225 – 246). V dôsledku liberalizácie pohybu tovaru došlo k postupnému zvyšovaniu vzájomného obchodu medzi členskými štátmi EHS. Podiel vnútrokomunitárneho obchodu na celkovom obchode členských štátov sa z 36,2 % v roku 1958 zvýšil na 54,7 % v roku 1972 v dôsledku prelínania ekonomickej prosperity 60. rokov 20. storočia a vplyvu liberalizácie obchodu. V období od roku 1972 do roku 1985 podiel vnútrokomunitárneho obchodu zostal na úrovni roku 1972, t. j. 54,6 %, čo bolo dôsledkom ochrany národných trhov členských štátov EHS prijímaním netarifných protekcionistických opatrení v dôsledku celosvetovej energetickej krízy. Od roku 1985 zaznamenal vnútrokomunitárny obchod značný rast a v roku 1991 dosiahol jeho podiel na celkovom obchode členských štátov

60 % (Gauchon, Hamon a Mauras, 2002, kap. 2, s. 293 – 310). Rast vzájomného obchodu po roku 1985 bol dôsledkom prijatia programu dobudovania jednotného trhu, na základe ktorého sa jednotný trh mal dobudovať k 31. 12. 1992.

Dokončenie jednotného trhu bolo spojené s elimináciou fyzických, daňových a technických prekážok. Východiskom na odstránenie technických prekážok v rámci jednotného trhu, ktoré pretrvávali v dôsledku existencie množstva rôznych technických noriem, ktorými členské štáty chránili svoje národné trhy, sa stalo uplatňovanie princípu vzájomného uznávania národných technických požiadaviek (tzv. harmonizácia zdola) a harmonizácia odlišných národných technických požiadaviek (tzv. harmonizácia zhora). Ekonomickým prínosom štandardov pre výrobcov malo byť zníženie obchodných nákladov a možnosť lepšieho využitia úspor z rozsahu.

V oblasti štandardizácie aj v súčasnosti pretrvávajú problémy súvisiace s tým, že: a) priemyselný sektor dostatočne nepozná strategické výhody štandardizácie, ktoré sa často považujú za nákladový faktor; b) stále existuje priestor na zlepšenie efektívnosti procesu rozvoja štandardov; c) rýchlosť transpozície štandardov EÚ do národných štandardov je pomalá. Pre približne 20 % priemyselnej produkcie a približne 26 % vnútorného EÚ obchodu s priemyselným tovarom sa uplatňuje princíp vzájomného uznávania (Ilkovitz, Dierx a Kovacs, 2007). Implementácia vzájomného uznávania je v praxi často brzdená právnou neistotou, administratívnymi prekážkami a nedostatkom informácií tak na strane firiem, ako aj na strane zodpovedných autorít v členských štátoch Únie. V ekonomickej praxi existujú rôzne bariéry, ktoré nútia výrobcov prispôbiť výrobky požiadavkám v krajine dovozu. Prekážky sú problémom hlavne pre malé a stredné podniky (MSP), ktoré tvoria základ ekonomiky EÚ a rozhodujúcim spôsobom prispievajú k tvorbe pracovných miest. Dokončenie jednotného trhu znamenalo prínos pre veľké firmy pôsobiace na viacpočetných trhoch, ale málo ovplyvnilo MSP. Do cezhraničného obchodu na jednotnom trhu sa v súčasnosti zapája len 8% MSP a len približne 5% si založilo dcérske spoločnosti alebo spoločné podniky v inom členskom štáte Únie (Monti, 2010). Zlacnenie a zjednodušenie používania noriem by mohlo prispieť k zlepšeniu prístupu týchto podnikov na jednotný trh.

Ďalšou oblasťou, v ktorej je potrebné lepšie zabezpečiť slobodu voľného pohybu tovaru, je patentový režim na jednotnom trhu, ktorý by zabezpečil lacnú a legislatívne bezpečnú ochranu práv k duševnému vlastníctvu.

Jedným z atribútov jednotného trhu by mala byť aj integrácia trhov verejného obstarávania. Verejné obstarávanie tvorí približne 16 % HDP EÚ, ale priame cezhraničné obstarávanie na jednotnom trhu zostáva veľmi nízke, tvorí približne 3 % z celkového počtu výziev. Podiel nepriameho verejného obstarávania uskutočneného

dcérskymi spoločnosťami zahraničných firiem je výrazne vyšší a dosahuje približne 30 %. Uzavretosť trhov verejného obstarávania súvisí aj s tým, že len približne 22 % verejných obstarávaní je publikovaných a takto otvorených konkurencii (Ilkovitz, Dierx a Kovacs, 2007). Otvorenie národných trhov verejného obstarávania konkurencii z iných členských štátov by malo viesť k efektívnemu využívaniu verejných prostriedkov v záujme hospodárskeho rastu a tvorby nových pracovných miest. Komisia plánuje v roku 2011 na základe verejných konzultácií o modernizácii európskeho trhu verejného obstarávania zlepšiť prístup predovšetkým MSP k verejným objednávkam revíziou systému zadávania verejných objednávok, revíziou systému zadávania verejných objednávok, jeho zjednodušenia a prispôsobenia novým úlohám ktoré vyplývajú zo stratégie Európa 2020. Trhy verejného obstarávania si dlhodobo zachovávajú národný charakter, preto nepredpokladáme, že v súčasnom období prijímania stimulačných opatrení vládami členských štátov budú národné trhy verejného obstarávania vo väčšej miere otvorené konkurencii.

Po vybudovaní jednotného trhu a prijatí spoločnej meny sa rozdiely v oblasti fiškálnych politík členských štátov hodnotia ako pretrvávajúca prekážka na jednotnom trhu. Po strate suverenity členských štátov Európskej menovej únie (EMÚ) zostáva fiškálna politika oblasťou, v ktorej sa členské štáty len ťažko vzdávajú národnej suverenity. V rámci odstraňovania daňových prekážok bolo hlavným cieľom dosiahnuť zníženie rozdielov medzi daňovými systémami členských štátov tak, aby nevyvolávali deformácie jednotného trhu a neefektívnu alokáciu výrobných faktorov alebo produkcie. V roku 1992 sa v súvislosti s programom dokončenia vnútorného trhu členské štáty ES zaviazali zblížovať sadzby DPH v prechodnom období od 1. 1. 1993 do 1. 1. 1997. Súčasne bola stanovená štandardná základná minimálna sadzba DPH 15 % s pôvodným horným limitom 20 %, ktorý bol neskôr zvýšený na 25 %. V prípade citlivých výrobkov mohli členské štáty použiť nižšiu sadzbu, ktorá nemala klesnúť pod 5 %. Záväzky prijaté v roku 1992 dodržiavali len čiastočne, členské štáty sa nedohodli na ďalšej harmonizácii DPH a zblížení existujúcich sadzieb. Do platnosti nevstúpila ani predpokladaná zmena výberu DPH v krajine pôvodu, ktorá sa mala realizovať od 1. 1. 1997.

V platnom spoločnom systéme DPH existuje množstvo individuálnych výnimiek pre členské štáty, čo vedie k nesúrodému a komplikovanému systému DPH v EÚ 27 a zvyšuje náklady na dodržiavanie predpisov a administratívnu záťaž pre občanov a podniky pôsobiace v inom členskom štáte. V januári 2011 bol priemer štandardnej sadzby DPH v EÚ 20,7 %, pričom najvyššiu sadzbu uplatňovali Dánsko, Maďarsko a Švédsko (25 %), najnižšiu Luxembursko a Cyprus (15 %) (EK, 2011).

Harmonizácia v oblasti spotrebných daní pre tabakové výrobky, alkoholické výrobky a minerálne oleje nevyplývala len z ich dôležitosti pri vytvorení rovnakých konkurenčných podmienok na jednotnom trhu, ale aj z ich využitia ako nástroja ovplyvňovania spotreby a nástroja podpory úspory energie a používania čistejších palív v súlade s environmentálnou politikou EÚ. V roku 2003 bola harmonizácia rozšírená na všetky energetické produkty vrátane uhlia a koksu, zemného plynu a elektriny.

V súčasnom období, keď členské štáty čelia dôsledkom hospodárskej krízy sprevádzanej vysokým nárastom rozpočtových deficitov a dlhov verejných financií, prijímajú rozsiahle stimulačné opatrenia, súčasťou ktorých je v mnohých prípadoch (vrátane Slovenska) zvyšovanie nepriamych daní. Obchod s tovarom je hlavným zdrojom rastu v spracovateľskom priemysle a tovarový sektor v súčasnosti generuje približne 25 % HDP EÚ (Monti, 2010). Tovarové toky členských štátov Únie smerujú predovšetkým na jednotný trh (tab. 1).

T a b u ľ k a 1

Podiel vnútorného (intra) obchodu na celkovom obchode (intra + extra) členských štátov v mld. eur

	Export 2009			Import 2009		
	extra + intra	intra	% intra	extra + intra	intra	% intra
EÚ 27	3 287.77	2 192.09	66.7	3 324.53	2 124.72	63.9
Belgicko	265.16	201.21	75.9	252.33	179.30	71.1
Bulharsko	11.79	7.58	64.3	16.73	10.08	60.3
Česká republika	81.32	68.84	84.7	75.41	58.78	77.9
Dánsko	66.93	45.20	67.5	59.40	41.51	69.9
Nemecko	807.49	508.44	63.0	672.71	437.90	65.1
Estónsko	6.48	4.50	69.4	7.31	5.83	79.8
Írsko	82.21	50.58	61.5	44.73	29.23	65.3
Grécko	14.38	9.01	62.7	42.88	27.58	64.3
Španielsko	156.64	107.75	68.8	206.17	126.74	61.5
Francúzsko	347.52	215.95	62.1	401.35	277.64	69.2
Taliansko	290.11	165.78	57.1	294.21	167.56	57.0
Cyprus	0.89	0.60	67.4	5.58	4.02	72.0
Lotyšsko	5.51	3.72	67.5	6.97	5.24	75.2
Litva	11.79	7.58	64.3	13.07	7.69	58.8
Luxembursko	14.91	13.02	87.3	17.48	12.54	71.7
Maďarsko	60.04	47.34	78.8	56.03	38.56	68.8
Malta	1.50	0.64	42.7	2.59	1.78	68.7
Holandsko	357.25	275.56	77.1	319.39	157.26	49.2
Rakúsko	98.65	70.82	71.8	102.80	80.15	78.0
Poľsko	96.40	76.43	79.3	105.12	75.73	72.0
Portugalsko	31.09	23.27	74.8	50.07	39.07	78.0
Rumunsko	29.12	21.63	74.3	38.89	28.51	73.3
Slovinsko	18.80	13.03	69.3	18.96	13.43	70.8
Slovensko	40.13	34.44	85.8	39.65	29.62	74.7
Fínsko	44.99	25.02	55.6	43.44	28.22	65.0
Švédsko	94.09	55.04	58.5	85.91	58.53	68.1
Spojené kráľovstvo	252.59	139.08	55.1	345.35	182.22	52.8

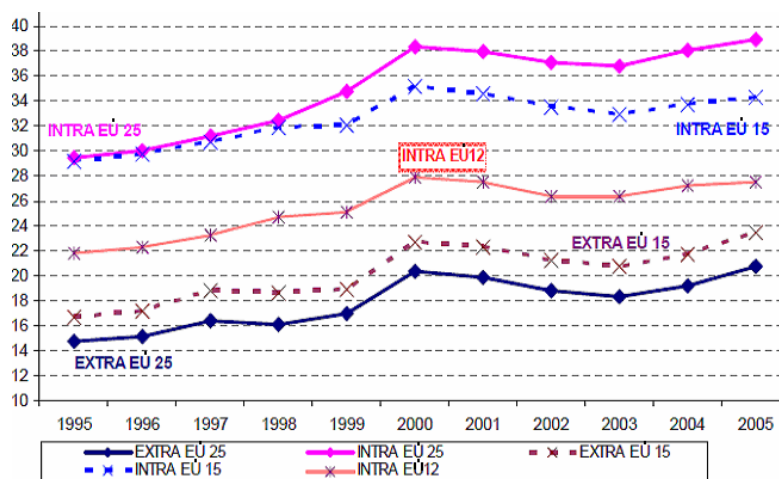
Prameň: Eurostat (2010); výpočty autorky.

1.1. Mikroekonomické efekty integrácie v oblasti tovarových tokov, PZI a ich vplyv na konkurenciu

Jednotný trh, ale aj vybudovanie menovej únie a rozšírenie EÚ posilnili integráciu európskych produktových trhov. Napriek tomu, pri empirickom hodnotení vplyvu jednotného trhu po jeho formálnom dobudovaní v roku 1992, sa na základe analýzy efektov vnútorného trhu EÚ ukazuje, že tempo trhovej integrácie v oblasti tovarových tokov sa v poslednom období spomalilo. Integrácia meraná ako pomer vnútorných (intra) obchodných tokov tovaru k HDP sa od roku 2000 znižovala. Pomer intra obchodu EÚ 25 k HDP sa zvýšil rýchlo v druhej polovici 90. rokov, vplyvom rastu obchodu medzi EÚ 15 a krajinami strednej a východnej Európy v dôsledku liberalizácie vzájomného obchodu (graf 1).

Graf 1

Pomer vnútorného (intra) a vonkajšieho (extra) obchodu EÚ s tovarom k HDP (%)

Prameň: Ilzkovitz, Dierx a Kovacs (2007).

Základný argument v prospech vytvorenia veľkého trhu sa vzťahuje na úspory z rozsahu produkcie, na efekty plynúce z veľkosti. Odstránenie prekážok obchodu v rámci jednotného trhu EÚ svojou povahou stimuluje rast firiem, ktoré boli obmedzené v dôsledku úzkych trhov. Pokles nákladov a cien, ktorý možno očakávať, má aj svoju druhú stránku, ktorou je nutnosť hlbokej ekonomickej a sociálnej reštrukturalizácie. Jednotný trh má umožniť podnikom (alebo aspoň niektorým z nich) nielen zväčšiť svoju veľkosť a dosahovať úspory z rozsahu produkcie, ale zároveň posilniť konkurenciu, ktorá v zásade prispieva k zvýšeniu ekonomickej efektívnosti v dôsledku cenových efektov a vplyvu na inovácie (Faugère, 2002, s. 117 – 205).

Jednotný trh a menová únia zmenili podmienky konkurencie posilnením vstupu nových firiem a znížením možnosti európskych firiem geograficky segmentovať

národné trhy. Cenové rozpätie sektorov najviac ovplyvnených dobudovaním jednotného trhu kleslo. Európske firmy reagovali na pokles ziskov (marží) znížením nákladov, čo potvrdzuje skutočnosť, že program dobudovania jednotného trhu bol zdrojom zvýšenia efektívnosti, ktorá sa dosiahla zvýšením vstupu firiem na trhy iných členských štátov a koncentráciou aktivít na kľúčové oblasti podnikania (Ilzkovitz, Dierx a Kovacs, 2007).

Zostrená konkurencia na jednotnom trhu prispela k eliminácii alebo prevzatíu najmenej efektívnych firiem. V dôsledku toho sa koncentrácia výroby na úrovni EÚ ako celku v priemere zvýšila. Tento priemer však ukrýva veľkú diverzifikáciu medzi odvetviami s vysokou koncentráciou sektorov. Zároveň prebehla významná turbulencia v trhovom vodcovstve vo výrobných odvetviach, čo tiež napovedá, že konkurencia na produktových trhoch sa zvýšila.

Na jednotnom trhu však pretrváva cenová rigidita. Predovšetkým ceny služieb sú menej flexibilné smerom k znižovaniu, čo je zrejme spojené s pretrvávajúcimi regulačnými bariérami v tomto sektore. V oblasti cenovej konvergenencie na jednotnom trhu EÚ je možné pozorovať dva trendy. V štátoch s najvyššími príjmami v rámci EÚ 15 sa úrovne inflácie znížili a cenové hladiny klesli smerom k priemeru EÚ 25. To sa čiastočne pripisuje monetárnej politike Európskej centrálnej banky (ECB), zvýšenému prístupu k lacnejším importom z tretích krajín a vyššej cenovej transparentnosti spojenej so zavedením jednotnej meny. Trh Únie zohráva tiež dôležitú úlohu v tlaku na ceny smerom dole zvýšením konkurencie na produktových trhoch a trhoch výrobných faktorov vnútri EÚ. V nových členských štátoch a štátoch EÚ 15 s nižšími príjmami sa cenové hladiny posunuli smerom hore k priemeru EÚ 25. Trhová integrácia bola sprevádzaná procesom cenovej konvergenencie, ale tento proces sa osobitne v EÚ 15 v poslednom období spomalil.

V posledných rokoch jednotný trh EÚ stratil svoju atraktivitu pre zahraničných investorov, zvlášť v porovnaní s rýchlo rastúcimi trhmi, čo môže byť čiastočne vysvetlené evolúciou medzinárodnej deľby práce. Jednotný trh EÚ sa však stal menej atraktívnym aj pre oblasť špičkových technológií a pre medzinárodné investície v oblasti výskumu a vývoja. Zatiaľ čo jednotný trh akceleroval zvyšovanie obchodu a EÚ si v poslednej dekáde udržala svoj podiel na svetovom obchode, naďalej zaostáva v sektoroch špičkových technológií vrátane informačných a komunikačných technológií, čo možno čiastočne zdôvodniť malým pokrokom vo vytvorení integrovaného trhu služieb a deficitom inovácií. Špecializácia smerujúca k sektorom s vyššou technologickou náročnosťou naďalej na jednotnom trhu absentuje a EÚ sa nestala vodcom v technológiách ťahajúcich inovácie, čo je kľúčové na dosiahnutie úspechu v globálnej ekonomike.

Väzba medzi ekonomickou integráciou EÚ a tokmi priamych zahraničných investícií (PZI) nie je jednoznačná predovšetkým v dôsledku absencie podstatných

rozdielov vo vybavenosti výrobnými faktormi v členských štátoch EÚ 15. Z tohto dôvodu sa od integrovaného trhu očakáva väčší pozitívny vplyv na cezhraničný obchod než na vnútorné toky PZI spojené výrobou z viacerých závodov. V rokoch nasledujúcich po implementácii programu dokončenia jednotného trhu sa aktivity v PZI EÚ 15 zvýšili. Následne akumulovaný akciový kapitál vnútorných a vonkajších PZI expandoval výrazne hlavne v rokoch 1995 – 2005. Celkový akciový kapitál vnútorných a vonkajších PZI sa z s rozšírením EÚ zvýšil len marginálne, keďže PZI v nových členských štátoch tvoria len malý podiel na celkových PZI v EÚ 25 (Ilzkovitz, Dierx a Kovacs, 2007).

V rokoch 1992 – 2009 odhadovaný prínos makroekonomických efektov integrácie jednotného trhu dosiahol 1,85 % HDP EÚ a 2,75 miliónov nových pracovných miest (EK, 2010c). Stabilný hospodársky rast a vytváranie pracovných príležitostí negatívne ovplyvnila kríza, ktorá sa prejavila v roku 2009 poklesom HDP EÚ o 4 %, prepadom priemyselnej výroby na úroveň roka 1990 a 10 % nezamestnanosťou aktívneho obyvateľstva Únie (EK, 2010a). Kríza odhalila štrukturálne nedostatky jednotného trhu. Priepasť v produktivite oproti významným hospodárskym partnerom EÚ sa v poslednom desaťročí ešte prehĺbila. Dôvodom sú rozdielne štruktúry podnikov v kombinácii s nižšími úrovňami investícií do vedy, výskumu, vývoja inovácií, nedostatočné využívanie informačných a komunikačných technológií, prekážky vstupu na jednotný trh a menej dynamické podnikateľské prostredie.

2. Integrácia v oblasti služieb na jednotnom trhu Európskej únie

Voľný pohyb služieb v rámci jednotného trhu EÚ sa opiera o dva základné princípy, ktorými sú sloboda usadzovania sa poskytovateľov a sloboda pohybu služieb. Voľný pohyb finančných služieb (bankových a poisťovacích) sa uskutočňuje v súlade s liberalizáciou pohybu kapitálu.

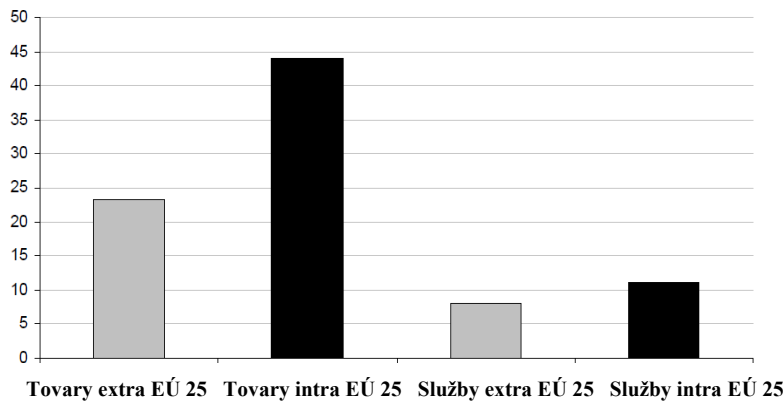
Postavenie služieb na jednotnom trhu EÚ je paradoxné. Služby tvoria približne 70 % pridanej hodnoty a 69 % zamestnanosti v Únii. Napriek vysokému podielu služieb na zamestnanosti a pridanej hodnote v EÚ, na cezhraničnom vnútornom obchode EÚ sa služby podieľajú len 20 %. Národné trhy služieb dlhodobo podliehajú verejnej regulácii. Nekoordinovaný (a často explicitne protekcionistický) charakter národnej regulácie znamenal, že väčšina služieb bola prakticky vylúčená z cezhraničných transakcií (Tsoukalis, 2005, kap. 11, s. 225 – 246.). Trhy služieb sú naďalej rozdrobené národnou regulačnou praxou a pretrvávajúcim protekcionizmom v tejto oblasti. Mnoho členských štátov EÚ vytvára zahraničným poskytovateľom služieb rôzne prekážky väčšinou administratívnej povahy (napr. povinnosť zriadiť si v krajine sídlo, žiadať o zvláštnu registráciu, povolenie pobytu a pod.). Z veľkej časti je to zapríčinené rôznorodosťou služieb a väčšími

ťažkosťami, ktoré v oblasti služieb spôsobuje vzájomné uznávanie, resp. princíp krajiny pôvodu, ktorý sa pri integrácii produktových trhov ukázal ako zásadný.

Navyše, zatiaľ čo pomer vnútorného obchodu EÚ k HDP je výrazne vyšší ako pomer zahraničného obchodu s tretími krajinami, čo potvrdzuje efekt jednotného trhu pre tovar, v prípade služieb sú tieto pomery oveľa tesnejšie (graf 2).

G r a f 2

Podiel obchodu s priemyselným tovarom a službami na HDP EÚ v roku 2007 (v %)

Prameň: Monteagudo a Dierx (2009).

Liberalizácia národných trhov so službami by mohla prispieť k zvýšeniu konkurencieschopnosti spoločnej meny v EMÚ. To je zvlášť dôležité, pretože zvyšujúca sa obchodovateľnosť služieb, ktorej spúšťacím mechanizmom je hlavne širšia difúzia informačných a komunikačných technológií, zvýšila konkurenciu na svetových trhoch v mnohých sektoroch služieb. Indikátorom fragmentácie trhov služieb je stupeň cenového rozptylu. V rokoch 1999 – 2007 bol cenový rozptyl všeobecne vyšší v službách než v priemysle. Energetický sektor, rovnako ako finančné sprostredkovanie, poistenie a iné oblasti obchodných aktivít vykazovali výrazne vysoké úrovne cenových rozptylov (Monteagudo a Dierx, 2009).

Vzrastajúca štrukturálna špecializácia industrializovaných ekonomík smerom k sektorom služieb implikuje, že inovačný výkon bude podstatným determinantom dlhodobého rastu v EÚ. Sektor služieb je v rámci jednotného trhu chápaný ako menej inovatívny v porovnaní s priemyslom, pretože výdavky na výskum a vývoj a počet patentov získaných firmami pôsobiacimi v službách je relatívne nízky.

Bariéry na trhu služieb nepriaznivo vplyvajú predovšetkým na malé a stredné podniky, ktoré v odvetví služieb prevažujú. Liberalizáciu služieb má urýchliť uplatňovanie smernice o službách, ktorá bola navrhnutá Komisiou v roku 2004 s cieľom vytvoriť podmienky na vybudovanie jednotného trhu služieb do roku 2010. V dôsledku obáv niektorých členských štátov (predovšetkým z EÚ 15) zo

sociálneho a mzdového dumpingu bol vylúčený princíp krajiny pôvodu, ktorý mal zabezpečiť, aby sa podnikatelia v službách riadili legislatívou domovského štátu. Prepracovanie smernice o službách výrazne obmedzilo jej sektorový rozsah. Nezaoberá sa liberalizáciou služieb verejného ekonomického záujmu (napr. poštové služby, služby v odvetví elektriny, plynu, distribúcia a dodávky vody, spracovanie odpadov, služby auditorov, advokátov atď.) a nevzťahuje na celý rad činností, ako napríklad služby verejného záujmu neekonomickej povahy. Smernica o službách, ktorej zavedenie má pôsobiť horizontálne vo všetkých členských štátoch, pokrýva služby zodpovedajúce približne 40 % HDP a zamestnanosti Únie (EP, 2011). Komisia v stratégii Európa 2020 predpokladá, že pri liberalizácii trhov služieb na základe uplatňovania smernice o službách sa zvýši obchod v rámci komerčných služieb o 45 %, PZI o 25 % a celkovo tak prispeje k rastu HDP Únie o 0,5 % - 1,5 %.

V rokoch 2011 – 2012 bude Komisia uskutočňovať kontrolu fungovania služieb z pohľadu užívateľov a odstraňovania prekážok pre cezhraničné služby v zmysle prijatej smernice, na základe ktorej majú členské štáty zjednodušiť postupy a vytvoriť tzv. jednotné kontaktné miesta, ktoré umožnia podnikom predovšetkým MaSP ľahšie elektronicky vybaviť administratívnu agendu.

2.1. Podiel obchodu so službami a priamych zahraničných investícií na jednotnom trhu Európskej únie

V dôsledku odstraňovania netarifných prekážok a zavedenia voľného vstupu na trh v bankovníctve, vo finančných službách a v telekomunikáciách, tieto sektory služieb najviac lákajú priame zahraničné investície. Z údajov o celkovom obchode EÚ so službami, t. j. v rámci jednotného trhu (intra) a s tretími krajinami (extra) vyplýva, že napriek vyššiemu podielu obchodu so službami na jednotnom trhu (57,3 % v exportoch a 59,2 % v importoch r. 2008), ich celkový percentuálny podiel na jednotnom trhu sa v posledných rokoch znižuje (57,3 % r. 2008 oproti 58,4 % r. 2004 v exportoch a 59,2 % r. 2008 oproti 60,1 % r. 2004 v importoch).

Rovnaký trend môžeme pozorovať aj v prípade PZI. V roku 2008 investovali členské štáty EÚ mimo svojho národného trhu celkovo 788,5 mld. eur, z ktorých 434,2 mld. eur smerovalo do iného členského štátu, čo znamená, že na jednotný trh smerovalo 55,1 % celkových vonkajších investícií. V prípade investícií smerujúcich dovnútra je podiel jednotného trhu ešte vyšší (65,0 %). Vonkajšie toky PZI poklesli zo 61,5 % v roku 2004 na 55,1 % v roku 2008, zatiaľ čo investície smerujúce dovnútra sa v rovnakom období znížili zo 76,1 % na 65,0 %. Tento trend možno pravdepodobne vysvetliť ďalšou konvergenciou v dopyte a nákladových štruktúrach medzi členskými štátmi (Hussain a Istatkov, 2009).

T a b u ľ k a 2

Podiel obchodu EÚ so službami na jednotnom trhu (intra) a s tretími krajinami (extra) v %

Rok	Obchod so službami			
	exporty		importy	
	intra EÚ	extra EÚ	intra EÚ	extra EÚ
2004	58.4	41.6	60.1	39.9
2005	58.0	42.0	59.8	40.2
2006	58.2	41.8	60.1	39.9
2007	57.6	42.4	60.2	39.8
2008	57.3	42.7	59.2	40.8

Prameň: Hussain a Istatkov (2009).

T a b u ľ k a 3

Podiel tokov PZI EÚ na jednotnom trhu (intra) a mimo jednotného trhu (extra) v %

Rok	Toky PZI			
	smerujúce von		smerujúce dovnútra	
	intra EÚ	extra EÚ	intra EÚ	extra EÚ
2004	61.5	38.5	76.1	23.9
2005	64.2	35.8	78.1	21.9
2006	62.4	37.6	71.7	28.3
2007	57.1	42.9	62.2	37.8
2008	55.1	44.9	65.0	35.0

Prameň: Hussain a Istatkov (2009).

Pokles podielu jednotného trhu v obchode so službami bol menej výrazný v prípade exportov aj importov, čo čiastočne odzrkadľuje integráciu nových členských štátov do jednotného trhu bezprostredne po ich vstupe, ale aj relatívne zvýšený záujem investovať do ekonomík mimo EÚ, vyplývajúci z možnosti nižších výrobných nákladov, rastúceho potenciálu zdrojov a spotrebiteľského dopytu v tretích krajinách.

3. Voľný pohyb ekonomicky činných osôb na jednotnom trhu

Zavedenie slobody voľného pohybu pracovných síl na jednotnom trhu má umožniť, aby ich presun medzi členskými štátmi pomohol zaostalejším oblastiam s vysokou nezamestnanosťou, a zároveň, aby sa zabezpečili potrebné pracovné sily pre prosperujúce oblasti. Po odstránení bariér voľnému pohybu pracovníkov by malo dôjsť k vytvoreniu európskeho pracovného trhu, ktorý umožní efektívnejšie rozdelenie pracovných síl a kapitálu. Emigrácia do krajiny, ktorá je sama postihnutá nezamestnanosťou, však môže byť zdrojom sociálnych konfliktov a nepovedie k zvýšeniu objemu produkcie na jednotnom trhu.

Pozitívne efekty pohybu pracovných síl sa však prejavujú v rámci celého jednotného trhu, ak v prijímajúcej krajine dochádza k určitému rastu zamestnanosti (Redor, 1999, 15, kap. 1, s. 7 – 33).

Sloboda pohybu pracovných síl bola v Európskom spoločenstve legislatívne zavedená v roku 1968, keď sa pracovníkom priznala územná mobilita (právo odísť z ktoréhokoľvek členského štátu do iného členského štátu s cieľom zamestnať sa v ňom aj s rodinnými príslušníkmi), profesionálna mobilita (uchádzať sa o ponúkané pracovné miesto za rovnakých ekonomických a sociálnych podmienok ako domáci pracovníci) a sociálna mobilita (začlenenie do spoločnosti prijímajúcej krajiny a právo na pobyt aj po ukončení pracovného pobytu). V roku 1970 nadobudol účinnosť princíp slobodného zriaďovania podnikov a výkonu slobodných povolání vo všetkých členských štátoch.

Odstránenie prekážok voľnému pohybu pracovných síl bolo jednou z podmienok budovania jednotného trhu a zvýšenie mobility pracovníkov sa malo stať jedným z významných zdrojov hospodárskeho rastu. Potreba zvýšenia mobility pracovných síl na jednotnom trhu vyplýva aj z možnosti jej pozitívneho pôsobenia na absorbovanie asymetrických šokov a reakcie na procesy reštrukturalizácie v rámci EMÚ. Mobilita pracovných síl v rámci Spoločenstva však dlhodobo zostáva nízka. V súčasnosti len 2,3 % občanov EÚ žije v inom členskom štáte a počet občanov z tretích krajín dosiahol v roku 2008 len 3,9 % celkovej populácie (Monti, 2010). Prijatie prechodných období (2 + 3 + 2 roky) na uzavretie pracovných trhov zo strany EÚ 15 ukazuje, že mobilita pracovných síl vo väčšej miere ani nebola vítaná. Občania nových členských štátov¹ môžu na území štátov, ktoré obmedzenia uplatňujú, pracovať len na základe pracovného povolenia. Bezprostredne po rozšírení EÚ v roku 2004 otvorili svoje pracovné trhy len tri členské štáty (Veľká Británia, Írsko a Švédsko), ku ktorým sa postupne pridávali ďalšie štáty. Rakúsko a Nemecko, ktoré priamo susedia s novými členskými štátmi, uzavreli svoje pracovné trhy do konca prechodného obdobia, ktoré sa končí 30. apríla 2011. Pre Bulharsko a Rumunsko platí rovnaké sedemročné prechodné obdobie, po ich vstupe do Únie otvorili svoj pracovný trh soľ medzi EÚ 15 len Švédsko a Fínsko. Prijatie prechodných opatrení na ochranu pracovných trhov zo strany členských štátov EÚ 15 po rozšírení Únie bolo do značnej miery spojené aj s obavami zo sociálneho dumpingu. Tieto obavy však nesúvisia len s rozšírením EÚ, ale história ukázala, že sociálna ochrana pracujúcich v západnej Európe dramaticky rástla napriek (alebo práve možno vďaka) hlbokšej integrácii medzi krajinami, ktoré mali na začiatku integračného procesu veľmi rôzne úrovne sociálnej ochrany. Napriek tomu členské štáty rozhodli, že harmonizácia sociálnych politík nie je nevyhnutnou súčasťou integrácie (Baldwin a Wyplosz, 2008, kap. 6, s. 167 – 182, kap. 8, s. 206 – 219, kap. 19, s. 451 – 458).

Geografická mobilita pracovných síl v rámci Únie zostáva limitujúcim faktorom v porovnaní s migráciou z tretích krajín. Priemerný podiel štátnych príslušníkov

¹ Obmedzenia sa nevzťahujú na Maltu a Cyprus.

z členských štátov, ktoré do Únie vstúpili v roku 2004, žijúcich v EÚ 15, vzrástol z 0,2 % v roku 2003 na 0,5 % na konci roka 2007, pričom za rovnaké obdobie sa rovnako zvýšil podiel štátnych príslušníkov Bulharska a Rumunska žijúcich v EÚ 15, t. j. z 0,2 % na 0,5 % (EK, 2008). Za rovnaké obdobie sa podiel občanov z EÚ 15 žijúcich v inom štáte tejto skupiny zvýšil z 1,6 % na 1,7 % a podiel občanov z tretích krajín sa zvýšil z 3,7 % na 4,5 % (EK, 2008). Môžeme konštatovať, že v krajinách, ktoré otvorili svoj pracovný trh pracovníkom z nových členských štátov, nedošlo k výraznému zvýšeniu migrácie, ktorá by ohrozila zamestnanosť a bola zdrojom sociálneho pnutia v hostiteľských krajinách. Okrem toho pracovné sily väčšinou odchádzajú do iného členského štátu len na dočasné obdobie.

Empirické poznatky z pohľadu migrácie medzi členskými štátmi EÚ za posledné desaťročie naznačujú, že migrujúca pracovná sila je k miestnej pracovnej sile skôr komplementárna než substitučná, t. j. zaplňa miesta, o ktoré domáca pracovná sila nemá záujem, resp. prináša zručnosti, ktorých je nedostatok, a v takom prípade imigrácia zvyšuje národný dôchodok tak v prijímajúcej krajine, ako aj v materskej krajine.

Úsilie o zvýšenie mobility pracovných síl na jednotnom trhu je spojené s jej pozitívnym vplyvom na celkové zvýšenie hospodárskeho rastu EÚ. Pracovné sily z členských štátov, ktoré vstúpili do Únie v rokoch 2004 a 2007, pozitívne ovplyvnili ekonomiky prijímajúcich štátov a závažným spôsobom nenarušili ich pracovné trhy. Na základe štúdií, ktoré v tomto smere predložila Komisia, sa odhaduje, že mobilita z krajín EÚ 8 v rokoch 2004 – 2007 zvýšila v krátkodobom horizonte celkový HDP Únie o 0,17 % a o 0,28 % v dlhodobom horizonte, zatiaľ čo mobilita z EÚ 2 v rovnakom období zvýšila HDP EÚ v krátkodobom horizonte o 0,15 % a v dlhodobom období o 0,27 % (EK, 2008).

Ďalším problémom, ktorý v oblasti voľného pohybu pracovných síl v Únii dlhodobo pretrváva, je samotná neochota pracovnej sily migrovať za prácou. Je spojená s prekážkami, ktoré sa, na rozdiel od legislatívnych prekážok, odstraňujú oveľa ťažšie. Sú nimi kultúrne odlišnosti, jazykové bariéry, existencia rôznych úrovní sociálnej ochrany v členských štátoch, rigidita trhu s bývaním a ďalšie.

Flexibilita miezd sa tiež ukazuje ako neefektívny nástroj vytvárania podnetov na pohyb kapitálu do ekonomicky slabých regiónov a podnetov pre pracovníkov k migrácii do ekonomicky prosperujúcich regiónov (Janiak a Wasmer, 2008).

Hoci v rámci programu budovania jednotného trhu boli vo veľkej miere odstránené legislatívne prekážky pohybu pracovných síl, zdĺhavé a problematické rokovania členských štátov o legislatíve v tejto oblasti vyvolávajú pochybnosti o skutočnej ochote niektorých členov Únie podporiť mobilitu pracovných síl na jednotnom trhu. Automatické vzájomné uznávanie kvalifikácie sa po dlhých rokoch existencie Spoločenstva vzťahuje len na obmedzený počet povolání,

a v prípadoch, kde uznávanie kvalifikácie nie je automatické, administratívne postupy členských štátov zvyšujú náklady a vyvolávajú ťažkosti spojené s výkonom povolania v hostiteľskej krajine. Navyše, aktualizácia nariadení na koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia z roku 2009 sa zaoberá potrebami a problémami toho typu migrácie pracovnej sily, ktorý charakterizoval trh práce v minulosti, a nie je prispôbena diverzifikovanejšiemu typu migrujúceho pracovníka (Monti, 2010). Prechodné obdobie uzavretia pracovných trhov EÚ 15 sa pre osem nových členských štátov končí, je však pravdepodobné, že niektoré členské štáty budú prijímať legislatívne opatrenia,² ktorými budú chrániť vlastné pracovné trhy, čo podporí roztrieštenosť európskeho pracovného trhu. Národné trhy práce sa aj v minulosti vyznačovali vysokým protekcionizmom, čo osobitne platí v období hospodárskej recesie spojenej so zvýšením nezamestnanosti.

4. Integrácia finančných trhov Európskej únie

Integrácia trhov Európskej únie sa vo finančnej oblasti opiera o slobodu zriaďovania bankových alebo poisťovacích spoločností v ktoromkoľvek členskom štáte Únie (v súlade so slobodou poskytovania služieb), voľný pohyb kapitálu a platieb a voľné poskytovanie finančných služieb. Aj keď liberalizácia pohybu kapitálu bola jednou z priorít programu budovania jednotného trhu, pretože zahŕňa kapitálové toky, ktoré sú spojené s ekonomickými slobodami jednotného trhu (obchodné úvery, ktoré majú byť súčasťou voľného pohybu tovarov, priame investície spojené so slobodou zriaďovania, pohyb kapitálu fyzických osôb spojený s voľným pohybom osôb), nešlo ani tak o liberalizáciu samotných finančných tokov, ako skôr o snahu vyhnúť sa prekážkam pohybu finančných tokov, ktoré poškodzujú ostatné zložky vytvárania jednotného trhu (Faugère, 2002, s. 117 – 205). Do začiatku 90. rokov 20. storočia boli finančné a kapitálové trhy členských štátov chránené prísnu národnou reguláciou štátov a kroky k liberalizácii pohybu kapitálu uskutočňovali len individuálne niektoré členské štáty Spoločenstva. Liberalizácia pohybu kapitálu a vytváranie jednotného finančného trhu (ako aj ochota členských štátov prijať potrebné opatrenia) však súviseli predovšetkým s projektom vytvorenia EMÚ, preto boli všetky toky kapitálu liberalizované k 1. 7. 1990. Zásadná legislatívna zmena v tejto oblasti bola zameraná na zákaz všetkých obmedzení pohybu kapitálu medzi členskými štátmi Únie, ako aj vo vzťahu k tretím krajinám pri prechode do druhej fázy budovania EMÚ (1. 1. 1994). Pôvodná predstava integrácie kapitálových a finančných trhov vychádzala

² Nemecko a Rakúsko pripravujú legislatívu, ktorá má pokutovať firmy za zamestnávanie pracovníkov za dumpingové mzdy.

z predstavy o rýchлом vytváraní jednotných trhov v tejto oblasti (finančného, dôchodkového a pod.), s cieľom harmonizácie vnútorného podnikateľského prostredia. Po vytvorení EMÚ sa transformoval prístup k vytváraniu jednotného finančného trhu tým, že sa upustilo od filozofie okamžitého vytvárania všetkých aspektov finančného trhu, ktorý má byť skôr výsledkom harmonizácie jednotlivých oblastí a segmentov finančných a kapitálových trhov (Okáli a kol., 2004, kap. 5, s. 140 – 154). Proces integrácie finančných trhov EÚ bol spojený s výrazným nárastom cezhraničných fúzií a akvizícií (FaA) a exportu finančných služieb po prijatí programu dokončenia jednotného trhu a vzniku EMÚ. Podiel eurozóny na celkovom počte cezhraničných fúzií a akvizícií vzrástol z 34 % v roku 1999 na 42 % v roku 2004. Tento jav bol však pravdepodobne dočasný, keďže tento podiel klesol v roku 2005 na úroveň roka 2000. Podiel FaA zahrnujúci firmy v nových členských štátoch a firmy v EÚ 15 na celkových FaA EÚ 15 sa zvýšil zo 6 % v roku 1992 na 17 % v roku 2004 (Ilzkovitz, Dierx a Kovacs, 2007).

Významný posun v budovaní jednotného finančného trhu znamenalo prijatie princípu, ktorý umožňuje, aby banky a ďalšie úverové inštitúcie mohli zakladať pobočky a poskytovať služby vo všetkých členských štátoch Únie na základe jednotnej licencie. Kontrolu vykonáva orgán pre dohľad v krajine pôvodu, t. j. v krajine, ktorá vydala jednotnú bankovú licenciu a kde sa nachádza jej hlavné sídlo. Zároveň platí princíp vzájomného uznávania pravidiel a regulácie orgánu pre dohľad v krajine pôvodu orgánmi dohľadu v ostatných členských štátoch, kde banka podniká. Aplikácia princípov liberalizácie bankových služieb sa postupne rozširovala aj na poskytovanie služieb v oblasti investícií a poisťovacích spoločností a na oblasť obchodovania s cennými papiermi. Opatrenia vyplývajúce z Akčného plánu finančných služieb (1999) mali vytvoriť podmienky na uľahčenie prístupu k investičnému kapitálu, zavedenie a rozšírenie tzv. európskeho pasu³ pre všetky typy finančných služieb, pre všetky trhy a všetky členské štáty.

Vytvorenie európskeho finančného priestoru z pohľadu integrácie trhov umožnilo väčšiu slobodu voľby a pokles nákladov na finančné sprostredkovanie, významne prispelo k hospodárskemu rastu v nových členských štátoch Únie. Rýchla úverová expanzia však umožnila vzostup kurzov aktív a zvýšila náchylnosť na kurzové riziká (Berglof a Pistor, 2009). Vytvorenie integrovaného finančného trhu má vplyv na stabilitu finančného systému, ktorá sa pri absencii účinnej regulácie stáva zraniteľnou. Finančná kríza, ktorá zasiahla bankový sektor EÚ v roku 2008, odhalila systémové nedostatky pravidiel dohľadu, ktoré boli zavedené v súvislosti s liberalizáciou pohybu kapitálu a finančných služieb. Liberalizáciu nesprevádzalo zodpovedajúce zlepšenie obozretnej bankovej regulácie

³ Po získaní povolenia k podnikaniu v členskom štáte, kde má spoločnosť sídlo, toto povolenie platí aj v ostatných členských štátoch Únie.

a dohľadu, ktorý aj po vytvorení jednotného trhu v tejto oblasti zostal roztrieštený na úrovni členských štátov. To vyplýva zo skutočnosti, že európske finančné inštitúcie a trhy sú do veľkej miery integrované, ale v oblasti regulácie dominujú národné úrady. Možnosti hostiteľských krajín prenikat' do zložitých štruktúr rozširujúcich sa finančných skupín sú, no ich schopnosť vymáhať reguláciu a dohľad sú obmedzené. V roku 2009 predložila Komisia návrh na reformu dohľadu nad finančnými trhmi, ktorý bol po rokovaníach v Rade EÚ modifikovaný a v roku 2010 schválený Európskym parlamentom. Makroekonomickú stabilitu finančného sektora bude sledovať Európsky výbor pre systémové riziká, ktorý bude upozorňovať na systémové riziká, ktoré môžu ohroziť európsky finančný trh (napr. vysoké zadlžovanie členských štátov). Na mikroekonomickej úrovni (dohľad nad konkrétnymi subjektmi na finančnom trhu) budú vykonávať regulačné orgány Európskeho systému orgánov finančného dohľadu, ktorý bude zložený z orgánov dohľadu členských štátov a troch nadnárodných európskych orgánov dohľadu pre oblasť bankového sektora, trhu cenných papierov a penzijných fondov a poisťovní. Takéto riešenie má svojich kritikov, ktorí ho považujú za nedostatočné, pretože potvrdzuje vedúcu úlohu regulátora v domovskej krajine a nerieši potenciálny stret záujmov medzi domovskou krajinou a regulačnými orgánmi v hostiteľskej krajine (Berglof a Pistor, 2009). Z pohľadu rozdelenia kompetencií sa funkčnosť nového systému regulácie finančných trhov prejaví až v budúcnosti, ale už dnes je zrejmé, že členské štáty Únie sa usilujú o to, aby národné orgány dohľadu mali naďalej rozhodujúci vplyv, čo z pohľadu primárnej zodpovednosti štátov za finančnú stabilitu možno považovať za logické. Na druhej strane by reforma dohľadu nad finančnými trhmi mala zaviesť pre členské štáty legálne záväzné pravidlá a podporovať zodpovedný prístup na medzištátnej úrovni (Hošoff, 2010). Z tohto pohľadu by bolo vhodné zamerať sa aj na konsolidáciu národných regulačných orgánov.

Aj keď sa úsilie o harmonizáciu v daňovej oblasti pri budovaní jednotného trhu sústredilo na oblasť nepriamych daní súvisiacich s voľným pohybom tovaru, zavedenie slobody zakladania pobočiek v iných členských štátoch a liberalizácia pohybu kapitálu vyvolali diskusie o potrebe harmonizácie priamych daní. Bilaterálne zmluvy zabraňujúce dvojitému zdaneniu boli doplnené ďalšími smernicami v oblasti zdanenia príjmov podnikateľských právnických osôb, aby v rámci jednotného trhu nevytvárali prekážky voľnému pohybu kapitálu či zakladaniu pobočiek.

Malé ekonomiky, ako aj nové členské štáty Únie, vidia v existencii daňovej konkurencie možnosti svojho hospodárskeho rozvoja. Po rozšírení EÚ sa berie do úvahy skutočnosť, že daňová konkurencia je podstatným faktorom reálnej konvergencie ekonomík nových členských štátov a môže viesť k posilneniu rozpočtovej disciplíny a prijatiu potrebných reforiem vo fiškálnej oblasti spojených

s redukciou celkového daňového zaťaženia. Nové členské štáty sa snažia využiť tzv. asymetrickú konkurenciu tým, že po znížení daní kompenzujú daňový deficit z domáceho kapitálu prilákaním zahraničného kapitálu v podobe PZI.

V oblasti priameho zdanenia celkovo klesá daňová miera v prípade dane z príjmu fyzických osôb (v rámci celej EÚ 27 poklesla z 47,3 % r. 1995 na 37,5 % r. 2010), a súčasne podstatne poklesla daňová miera v prípade korporátneho zdanenia v rámci EÚ, čo urýchlilo aj rozšírenie EÚ (2004 a 2007), keď sa priemerná sadzba znížila z 35,3 % v roku 1995 na 23,2 % v roku 2010 (EK, 2010b). Tento trend nebol prerušený ani finančnou krízou. Niektoré členské štáty v roku 2010 ešte znížili korporátne dane (ČR, Grécko, Litva, Maďarsko, Slovinsko) a v žiadnom členskom štáte Únie nedošlo k ich zvýšeniu. Napriek celkovému trendu znižovania korporátnych daní v EÚ však zostávajú značné rozdiely v sadzbách medzi členskými štátmi. Na základe údajov Komisie bol v roku 2010 priemer sadzieb korporátnych daní EÚ 27 23,2 %, pričom tento priemer v nových členských štátoch EÚ 12 predstavoval 18,3 % a v EÚ 15 27,1 %. Najnižšie sadzby majú Bulharsko, Cyprus (10 %), Írsko (12,5 %), Litva, Lotyšsko (15 %), najvyššie Malta (35 %), Francúzsko (34,4 %), Belgicko (34 %), Taliansko (31,4 %), Španielsko (30 %) a Nemecko (29,8 %).

Komisia sa od roku 2001 pokúša presadiť svoje návrhy na zdaňovanie spoločností v Únii. Súčasťou opatrení, ktoré majú viesť k odstraňovaniu daňových prekážok na jednotnom trhu, je vytvorenie spoločného konsolidovaného daňového základu pre korporátnu daň (Common Consolidated Corporate Tax Base – CCCTB), pričom stanovovanie daňových sadzieb má zostať v právomoci členských štátov. V súčasnosti dochádza k oživeniu diskusie o tejto problematike medzi členskými štátmi. Francúzsko a Nemecko podporujú vytvorenie jednotnej základne pre podnikové dane, ako jednu z možností posilnenia koordinácie fiškálnych politík členských štátov. To vyvoláva obavy (tých členských štátov, ktoré majú nižšie sadzby zdaňovania) z postupnej harmonizácie daňových sadzieb v tejto oblasti. Znižovanie daňovej konkurencie, ktorá je jednou z mála komparatívnych výhod, ktorými disponujú nové členské štáty, by pravdepodobne viedlo k zvyšovaniu daňových sadzieb, čo by negatívne ovplyvnilo efektívnosť umiestňovania kapitálu a práce a v konečnom dôsledku aj rozvoj ich ekonomík.

Záver

Po dokončení jednotného trhu existujú rozdiely v dosiahnutej integrácii súvisiacej so zavedením ekonomických slobôd. V oblasti integrácie tovarových trhov vyplývajúcej zo zavedenia voľného pohybu tovaru postupne narastal podiel obchodu realizovaného na jednotnom trhu a v roku 2009 tvoril 67 % celkových

exportov a 64 % celkových importov EÚ. To súvisí so skutočnosťou, že vytvorením colnej únie sa najvýznamnejšie (a najviditeľnejšie) bariéry obchodu medzi členskými štátmi odstránili. Eliminácia technických a daňových bariér sa realizovala harmonizáciou (štandardizáciou, vzájomným uznávaním požiadaviek na výrobky a harmonizáciou nepriamych daní). Problémom zostáva nákladnosť štandardizácie, ktorá tvorí prekážky vstupu MSP na jednotný trh, aj realizácia vzájomného uznávania v praxi naráža na národné administratívne prekážky. Rôznorodosť národných požiadaviek na bezpečnosť a kvalitu produkcie zostáva faktorom, ktorý bude aj v budúcnosti vytvárať tzv. skryté prekážky vo vzájomnom obchode členských štátov. Vzhľadom na význam služieb v ekonomike EÚ je integrácia trhov služieb meraná podielom na cezhraničnom vnútornom obchode nízka. V tejto oblasti pretrváva protekcionizmus členských štátov, o čom svedčí aj modifikácia smernice, ktorá mala radikálnym spôsobom liberalizovať služby na jednotnom trhu zavedením princípu krajiny pôvodu. Odstraňovanie administratívnych prekážok zostáva na členských štátoch, nazdávame sa však, že nepovedie k vytvoreniu jednotného trhu služieb. Podobne, ako je to v prípade otvorenia pracovných trhov novým členským štátom, nepredpokladáme, že otvorenie národných trhov služieb konkurencii by viedlo k výraznému nárastu mobility poskytovateľov služieb. Sloboda pohybu služieb je úzko spätá so slobodou usadzovania, čo vedie k tomu, že prekážky na trhu služieb vplývajú aj na nízku mobilitu v oblasti voľného pohybu ekonomicky činných osôb. Podiel jednotného trhu na celkovom obchode so službami sa na rozdiel od obchodu s tovarom v posledných rokoch znižuje, aj keď zostáva vyšší v porovnaní s tretími krajinami (57 % v exportoch a 59 % v importoch r. 2008).

Jedným z trhov, ktoré si zachovávajú dominantne národný charakter, je trh práce. Je zrejmé, že účasť na jednotnom trhu a s ním spojená sloboda pohybu ekonomicky činných osôb nezohráva kľúčovú úlohu pri určovaní pôvodu pracovných migrantov. Mobilita pracovných síl na jednotnom trhu je dlhodobo nízka a, paradoxne, prevyšuje ju podiel migrantov z tretích krajín, ktorí nebenefitujú zo slobody voľného pohybu. Únia sa legislatívnymi opatreniami snaží eliminovať bariéry cezhraničnej mobility, ale prekážky, ktoré vyplývajú z jazykových, kultúrnych a ďalších rozdielov, nie je možné legislatívou odstrániť. Navyše, prijatie prechodného obdobia uzavretia pracovných trhov pre nové členské štáty ukazuje, že zvýšenie mobility nie je v niektorých členských štátoch vítané. Pritom môžeme konštatovať, že mobilita pracovných síl z nových členských štátov smerujúca do krajín, ktoré napriek prechodnému obdobiu otvorili svoje pracovné trhy, mala pozitívny vplyv na hospodársky rast Únie. Možnosť zvýšenia cezhraničnej mobility pracovníkov po uplynutí prechodných období bude pravdepodobne do veľkej miery závisieť od toho, či budú členské štáty prijímať

legislatívne opatrenia, ktoré znížia záujem domácich firiem o zamestnávanie pracovníkov z iných členských štátov.

Vysoký stupeň ekonomickej integrácie v oblasti finančných trhov Únie, ktorý je dôsledkom liberalizačných opatrení súvisiacich s vytvorením EMÚ a globalizácie svetových finančných trhov, sa do určitej miery stal aj príčinou ich väčšej zraniteľnosti. Finančná kríza odhalila systémové nedostatky pravidiel dohľadu, ktoré boli zavedené v súvislosti s liberalizáciou pohybu kapitálu a finančných služieb. Vytvorenie nových nadnárodných inštitúcií dohľadu by malo byť sprevádzané aj konsolidáciou inštitúcií dohľadu na národnej úrovni. Toky PZI z Európskej únie smerujú vo väčšej miere na jednotný trh, podobne ako v službách sa však v poslednom období podiel jednotného trhu znižuje. Zavedenie slobody zriaďovania a liberalizácia pohybu kapitálu otvára problematiku harmonizácie daní z príjmov právnických osôb. Prípadná harmonizácia sadzieb priamych daní by však pravdepodobne viedla k ich zvyšovaniu, čo by obmedzovalo toky kapitálu a práce z členských štátov s vysokým daňovým zaťažením do členských štátov, ktoré svoje nižšie daňové zaťaženie využívajú ako nástroj prilákania PZI a zvýšenia hospodárskeho rastu.

Úroveň dosiahnutej integrácie po zavedení ekonomických slobôd ovplyvňuje mnoho faktorov, z ktorých je zrejme podstatný aj samotný spôsob regulácie jednotného trhu. Pravidlá sú stanovené v prevažnej miere smernicami, ktoré implementujú členské štáty do svojich legislatív, čo umožňuje ich prispôsobenie podmienkam v členských štátoch a vedie k rôznym výsledkom. Po prijatí programu dokončenia jednotného trhu je legislatívna oblasť jeho pravidiel dostatočne pokrytá, problémom však zostáva ochota členských štátov realizovať opatrenia smerujúce k liberalizácii v niektorých oblastiach jednotného trhu v praxi. Na úrovni Únie sa často prijímajú ambiciózne politické ciele, ktoré majú viesť k zvýšeniu produktivity a konkurencieschopnosti, ich efektívnosť je však oslabená nedodržaním dohodnutých pravidiel členskými štátmi.

Je to tak aj v prípade projektu Hospodárskej a menovej únie, keď sa v období hospodárskej recesie ukázali dôsledky nedostatočného systému koordinácie hospodárskych politik vo fiškálnej oblasti a absencie sankcií v prípadoch porušovania dohodnutých pravidiel.

Literatúra

- BALDWIN, R. – WYPLOSZ, CH. (2008): *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-1807-1.
- BERGLOF, E. – PISTOR, K. (2009): *European Financial Regulation's Wrong Turn*. Dostupné na: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/berglorf3/English>>.
- EK (2008): *The Impact of the Free Movement of Workers in the Context of EU Enlargement*. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0765:FIN:EN:PDF>>.

- EK (2011): VAT Rates Applied in the Member States of the EU. Situation at 1st January 2011. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat_index_en.htm>, 12. 1. 2011.
- EK (2010a): Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SK_ACT_part1_v1.pdf>.
- EK (2010b): Taxation Trends in the European Union. Main Results. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/recourses/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2010/2010_main_results_en.pdf>.
- EK (2010c): Na ceste k Aktu o jednotnom trhu. Pre vysoko konkurencieschopné sociálne trhové hospodárstvo. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0608:FIN:SK:PDF>>.
- EP (2011): Report on Implementation of the Services. Directive 2006/123/EC. Dostupné na: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EPNONGML+REPORT+A7-2011-0012+0+DOC+PDF+VO//EN>>.
- EUROPA (2008): Employment in Europe 2008. Dostupné na: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/719&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=enhttp://europa.eu/rapid/setlanguage.do?language=en>>, 28. 12. 2010.
- EUROSTAT (2010): Statistical Books. External and Intra-European Union Trade. Monthly Statistics 06/2010. Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/external_trade/publications/monthly_bulletin>, 6. 6. 2010.
- FAUGERE, J. P. (2002): *Économie européenne*. Paris: Presses de Sciences PO et Dalloz. ISBN 2-247-04989-3.
- GAUCHON, P. – HAMON, D. – MAURAS, A. (2002): *La Triade dans la nouvelle économie mondiale*. Paris: Presses Universitaires de France. ISBN 2 13 053116 4.
- HOŠOFF, B. (2010): Regulácia rizík v globálnom finančnom systéme. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 58, č. 4, s. 401 – 405.
- HUSSAIN, M. – ISTATKOV, R. (2009): Internal Market Still Accounts for More than 50% of FDI and Trade in Services. Eurostat, Statistics in focus 56/2009. Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-056/EN/KS-SF-09-056-EN.PDF>, 12. 6. 2010.
- ILZKOVITZ, F. – DIERX, A. – KOVACS, V. (2007): Steps Towards a Deeper Economic Integration: The Internal Market in the 21st Century. [Economic Papers.] A Contribution to the Single Market Review. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication784_en.pdf>, 6. 5. 2010.
- JANIAK, A. – WASMER, E. (2008): Mobility in Europe – Why it is Low, the Bottlenecks and the Policy Solutions. [Economic Papers, No. 340.] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/economy_finance_publications/publication13173_en.pdf>, 20. 5. 2010.
- MONTEAGUDO, J. – DIERX, A. (2009): Economic Performance and Competition in Services in Euro Area: Policy Lessons in Times of Crisis. [Occasional Papers, No. 53.] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication_summary15839_en.htm>.
- MONTI, M. (2010): A New Strategy for the Single Market. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/internal_market/strategy/docs/monti_report_final_10-05_2010_en.pdf>.
- OFFICIAL JOURNAL (2010): Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. OJ C 83 of 30. 3. 2010. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu>>.
- OKÁLI, I. a kol. (2004): *Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV. ISBN 80-7144-140-6.
- REDOR, D. (1999): *Économie européenne*. Paris: Hachette livre. ISBN 2.01.14.5280.5.
- TSOUKALIS, L. (2005): Managing Interdependence: The EU in the World Economy. In: HILL, CH. and SMITH, M. (2005): *International Relations and the EU*. New York: Oxford University Press. ISBN 0-19-927348-0.
- ZAHRADNÍK, P. (2009): Finanční krize a opatření EU v oblasti finančního dohledu. Speciální analýzy. Dostupné na: <<http://www.csas.cz/eu>>.